

RAPORT EWALUACYJNY Z REALIZACJI PROJEKU

*„Baśnie pomagają dziecku w odkrywaniu własnej tożsamości i własnego powołania,
wskazując zarazem jakich potrzebuje ono doświadczeń aby rozwinąć swój charakter”.*

(Bruno Bettelheim)

Fot. strona internetowa Teatru Horzycy

LISTOPAD 2020

Badaczka i realizatorka procesu ewaluacji, autorka raportu: Joanna Suchomska

Spis treści

Syntetyczny opis celów projektu i głównych działań	3
Cele, założenia i realizacja procesu ewaluacji	4
Organizacja i metodyka pracy	5
Samodzielna praca z baśnią. Współpraca nauczyciel - tutor.....	8
Podejście do pracy według założeń Bettelheima, a schematyczności pracy dydaktycznej w szkole	12
Współpraca w zespole projektowym, relacje współpracy w projekcie.....	16
Indywidualne refleksje i wyniesione wartości.....	18
Potencjał trwałości i zmiany.....	20

Inspiracją do realizacji projektu był spektakl *Alicja w Krainie Czarów*, w reżyserii Pawła Paszty, realizowany przez Teatr Horzycy oraz teoria austriackiego psychologa i pedagoga Bruno Bettelheima dotycząca baśni jako narzędzia wspierającego rozwój emocjonalny dziecka. Baśń została przyjęta w projekcie, za Bettelheimem, jako narzędzie, które ułatwia zrozumienie świata i radzenie sobie z wyzwaniami związanymi z dorastaniem.

Ogólnym celem projektu było **zwiększenie wiedzy i umiejętności nauczycieli i nauczycielek z toruńskich szkół podstawowych w zakresie wykorzystania baśni jako narzędzia edukacyjnego do pracy z dziećmi oraz twórczych metod prowadzenia zajęć, w tym szczególnie zajęć on-line.**

Szczegółowe cele projektu dotyczyły:

- › wykorzystania twórczych metod w prowadzeniu zajęć on-line przez nauczycieli,
- › wzmocnienia motywacji i poczucia wartości wśród nauczycieli,
- › zachęcenia nauczycieli do podnoszenia jakości prowadzenia lekcji w oparciu o interaktywne metody angażujące dzieci oraz pozwalające na przepracowanie trudnych tematów,
- › podniesienia kompetencji kulturowych i twórczych wśród uczniów,
- › wzmocnienia współpracy teatru ze szkołami,
- › kształtowania poczucia, że teatr jest ważnym elementem rozwoju osobistego i społecznego.

Realizacja projektu opierała się na kilku etapach pracy z nauczycielami i nauczycielkami oraz uczniami:

- › warsztaty dla uczniów oparte o baśń *Alicja w Krainie Czarów*, w których wzięli udział także nauczyciele w charakterze obserwatorów i uczestników,
- › warsztaty dla nauczycieli dotyczące wykorzystania baśni jako narzędzia rozwoju dziecka według założeń Bruno Bettelheima oraz aktywnych metod prowadzenia zajęć, szczególnie zajęć on-line,
- › opracowanie przez nauczycieli scenariuszy zajęć opartych na wybranych baśniach przy wsparciu tutorów z Teatru Horzycy,
- › przeprowadzenie lekcji przez nauczycieli w oparciu o przygotowane przez nich scenariusze zajęć.

W projekcie wzięło udział 20 nauczycielek i nauczycieli z 17 szkół podstawowych w Toruniu oraz 390 uczniów i uczennic z 21 klas.

Głównym celem ewaluacji było wykazanie w jakim stopniu możliwe jest wykorzystanie metody pracy z baśnią według założeń Bettelheima w pracy edukacyjno-wychowawczej w szkole.

Założone cele projektu posłużyły do sformułowania pytań ewaluacyjnych:

- › W jakim stopniu narzędzia zastosowane w projekcie pozwoliły na osiągnięcie założonych celów?
- › Czy zastosowany model pracy edukacyjnej z dorosłymi pozwolił na skuteczne osiągnięcie założonych celów?
- › Które z narzędzi realizacji projektu było najbardziej pomocne dla uczestników projektu?
- › Czy realizacja projektu pozwoliła na poszerzenie wiedzy i kompetencji nauczycieli oraz wzrost ich motywacji do pracy?
- › Czy udało się wzmocnić relacje teatru ze szkołą?
- › Jakiej wiedzy dostarczyła realizacja projektu nauczycielom oraz jego realizatorom?

Analiza realizacji projektu została przeprowadzona poprzez odniesienie się do klasycznych kryteriów ewaluacji:

- › skuteczność - określa stopień realizacji założonych celów; pozwala ocenić, do jakiego stopnia cele przedsięwzięcia zostały osiągnięte;
- › trafność – określa dopasowanie treści i formy działań do oczekiwań i możliwości uczestników; pozwala ocenić, w jakim stopniu przyjęte cele i metody działania odpowiadają zidentyfikowanym problemom i/lub realnym potrzebom uczestników;
- › efektywność - określa stosunek użytych zasobów do osiągniętych celów; pozwala ocenić poziom „ekonomiczności” działań, czyli stosunek poniesionych nakładów (finansowych, czasu, osobowych) do uzyskanych wyników i rezultatów;
- › użyteczność - odnosi się do możliwości zastosowania w praktyce zdobytej wiedzy i umiejętności, pozwala też określić w jakim stopniu działanie rzeczywiście przyczyniło się rozwiązania zidentyfikowanego problemu czy jakie faktyczne korzyści przyniosło uczestnikom (na ile rezultaty i wpływ programu zaspokajają potrzeby jego adresatów);
- › trwałość - określa w jakim zakresie efekty projektu są długotrwałe; pozwala ocenić czy jest możliwe utrzymanie się wpływu działania po jego zakończeniu.

Ewaluacja została przeprowadzona na podstawie:

- › pre-testu i post-testu w formie ankiet on-line przeprowadzonych wśród uczestników projektu,
- › kwestionariuszy on-line wypełnianych przez nauczycieli przed i po realizacji scenariusza zajęć,
- › wywiadów grupowych z nauczycielami (2 focusy) oraz osobami realizującymi projekt, które były odpowiedzialne za: koordynację projektu, wsparcie tutorskie nauczycieli, opracowanie

scenariuszy i realizację warsztatów z nauczycielami i uczniami, przełożenie spektaklu na materiał filmowy.

Fot. Wojciech Szabelski

ORGANIZACJA I METODYKA PRACY

Metodyka pracy w projekcie oparta była na wykorzystaniu podejścia do uczenia się przez doświadczenie (tzw. cykl Kolba), która zakłada przejście poszczególnych etapów: **doświadczenia, analizy, refleksji, i praktycznego zastosowania oraz czerpała z założeń dotyczących baśni jako narzędzia edukacyjno-wychowawczego Bruno Bettelheima.**

Dużą wartością realizacji projektu była założona wieloetapowość działań, która stworzyła szerokie możliwości do uczenia się i wymiany umiejętności. Ze względu na sytuację pandemii większa część działań została przeprowadzona on-line, co stworzyło dodatkowe możliwości poznania metod pracy w przestrzeni wirtualnej. Nauczyciele biorący udział w tych warsztatach jednoznacznie wskazali, że zastosowane metody pracy warsztatowej dostarczyły im dużo nowej wiedzy. Ponadto czują się teraz bardziej pewnie w prowadzeniu zajęć on-line, mieli okazję zobaczyć, jak realizują te działania inne osoby, poznali nowe narzędzia, które mogą wykorzystać w swojej pracy oraz poprzez własne doświadczenie

i praktykę przyzwyczaili się do realizacji działań w przestrzeni wirtualnej. Jeden z uczestników projektu wskazał, że poznane narzędzia pracy od razu po warsztatach zaczął stosować na prowadzonych przez siebie lekcjach.

Jak na zajęcia on-line to najlepsze warsztaty w jakich uczestniczyłem, bo nie było tylko siedzenia, ale dużo się działo i dzieciakom też się bardzo podobało. (uczestnik projektu, wywiad)

Bardzo podobały mi się zajęcia wstępne na początku wakacji. Później była dość długa przerwa i szczerze mówiąc w ogóle nie myślałam o tym projekcie. (uczestniczka projektu, wywiad)

Te warsztaty dla nauczycieli, było dużo ćwiczeń i trochę teorii. Inspiracji było co nie miara. (uczestniczka projektu, wywiad)

Nawet te warsztaty przez zoom. Jak teraz prowadzę, to się nie boję. Dostałem kilka narzędzi, które sprawiają, że podchodzę do tego naturalnie już. (uczestnik projektu, wywiad)

Fot. Wojciech Szabelski

Nauczyciele wskazali także na duże znaczenie przeprowadzonych warsztatów szkoleniowych (dla nauczycieli) oraz warsztatów z uczniami dla realizacji ich samodzielnej pracy na dalszym etapie projektu. Uczestnictwo w nich pozwoliło na wymianę doświadczeń, czerpanie od innych. Przede wszystkim jednak pozwoliło zaobserwować, jak w praktyce można zrealizować lekcję dotyczącą baśni, wykorzystując założenia Bettelheima, jakie narzędzia i metody pracy zastosować.

Mogliśmy zobaczyć, jak ktoś to robi, ja bardzo czekałam na te warsztaty. Dopiero wtedy mój scenariusz nabrał kolorytu. (uczestniczka warsztatów, wywiad)

Warsztaty dla nauczycieli i z uczniami dały możliwość czerpania od innych, obserwacji jak reagują dzieci na niektóre z narzędzi. (uczestniczka warsztatów, wywiad)

Przeprowadzenie tych warsztatów z uczniami pomogło mi, pojawiły mi się w głowie pomysły i zmobilizowały mnie do pracy. Krótka po tych warsztatach przygotowałam swój scenariusz. (uczestniczka warsztatów, wywiad)

Podejście do pracy z baśnią według założeń Bruno Bettelheima było dla uczestników projektu dużym wyzwaniem. Sami tutorzy podkreślali, że nie ma czegoś takiego jak metoda Bettelheima, a jedynie pewne podejście do korzystania z baśni jako narzędzia pracy rozwojowej z uczniem. Można powiedzieć, że w trakcie realizacji projektu zostały zbudowane pewne zręby metody pracy z baśnią, które bazowały na połączeniu metod dramowo-teatralnych oraz dydaktyki nauczania dzieci i młodzieży. Nauczyciele w dużej części wskazali, że zastosowanie podejścia Bettelheima nie było dla nich łatwym zadaniem. Dla wielu było to pierwsze spotkanie z założeniami autora. Być może nie poświęcono wystarczająco dużo czasu na dyskusję i wspólne zrozumienie proponowanego podejścia. Jedna z uczestniczek wskazała, że dopiero po samodzielnej lekturze fragmentów książki Bettelheima lepiej zrozumiała proponowane stanowisko.

Obowiązkowe powinno być przeczytanie Bettelheima. Lektura Bettelheima 90% za mnie roboty zrobiła. (uczestniczka, wywiad)

Wyzwaniem dla realizacji projektu okazała się sama organizacja pracy w szkole. Wakacje to trudny okres szkoleniowy w trybie projektowym: realizatorzy stracili kontakt z nauczycielami, wytraciła się też energia, którą udało się zbudować na początku realizacji projektu. Z kolei początek roku szkolnego wiązał się z wieloma obowiązkami dla nauczycieli, wielością zmian i dodatkowych obowiązków. Część nauczycieli wskazała, że trudno było im znaleźć czas na realizację założonych działań projektowych. Dodatkowym utrudnieniem była zmieniająca się sytuacją związaną z pandemią, która wymuszała na

nauczycielach zmiany w zaplanowanych działaniach. W rezultacie tylko pojedynczym osobom nie udało się zrealizować lekcji w oparciu o przygotowane scenariusze.

SAMODZIELNA PRACA Z BAŚNIĄ. WSPÓŁPRACA NAUCZYCIEL - TUTOR

Samodzielna praca nauczycieli nad scenariuszem zajęć z wykorzystaniem baśni była dla uczestników dużym wyzwaniem, przede wszystkim ze względu na nowe podejście do pracy z baśniami. **Zastosowanie znanych, a dla niektórych uczestników nowych narzędzi pracy w zupełnie innym kontekście pracy z baśnią powodowało, że nauczyciele musieli wyjść ze swojej strefy komfortu.** Przed realizacją lekcji towarzyszyła im obawa, czy w odpowiedni sposób będą umieli naprowadzić uczniów, zaangażować do dyskusji i ćwiczeń, zapanować nad grupą przy użyciu aktywnych metod pracy oraz zrealizować założony cel.

Najtrudniejsze jest dla mnie wybranie ćwiczeń, dzięki którym moi podopieczni otworzą serca i umysły, zdobędą się na szczerość. Muszę zrezygnować z kwestii istotnych z polonistycznego punktu widzenia na korzyść wychowawczych. Dotąd nie wykorzystywałam baśni w tym celu. Dodatkowo panosząca się pandemia i nauczanie zdalne nie ułatwiają mi zadania. (uczestniczka, kwestionariusz)

Wyzwaniem jest, by nakierować uczniów na takie odczytanie baśni, jakie chodzi mi po głowie. By pokazać w Kaczątce człowieka, każdego z nich, z nas. (uczestniczka, kwestionariusz)

Najtrudniejszy jest taki dobór ćwiczeń, aby zaangażować w nie całą klasę i jednocześnie podkreślić przesłanie wynikające z baśni. (uczestniczka, kwestionariusz)

Szczególnym wyzwaniem było przeprowadzenie lekcji on-line w przypadku części nauczycieli.

Po zakończeniu kursu czułam się pełna zapału i chęci do pracy, zastanawiałam się, do której klasy zajęcia skierować i jakie metody w związku z tym wybrać. Obecnie czuję się zniechęcona, gdyż konstruowanie scenariusza bez oparcia o metody aktywizujące w moim odczuciu nie ma sensu, a w innym przypadku nie będę w stanie takich zajęć przeprowadzić. (uczestniczka, kwestionariusz)

Nauczyciele podchodzili do realizacji zajęć z dużą ciekawością i ekscytacją oraz poczuciem gotowości do podjęcia działań. Dla części nauczycieli, którzy zaplanowali wykorzystanie baśni do przerobienia

konkretnego problemu w klasie był to czas niepewności i oczekiwania czy wnioski wyniesione z przeprowadzanie lekcji znajdą zastosowanie.

Czuję się gotowy - dzięki szkoleniu na początku lipca, dzięki warsztatom na żywo. To była ogromna dawka wiedzy, nowych inspiracji i radości z uczenia się. (uczestnik, kwestionariusz)

Jestem ciekawa czy wymyślone przeze mnie działania/ćwiczenia inspirowane baśnią będą zrozumiałe dla dzieci i czy mogą być sprawcze w rozwijaniu ich kompetencji emocjonalno-społecznych. Czuję się gotowa do takiej formy pracy w takim sensie, że chcę wypróbować to narzędzie, używanie baśni do pracy warsztatowej to dla mnie inspirujący pomysł. (uczestniczka, kwestionariusz)

Jestem bardzo zainteresowana, jak uczniowie zareagują na niektóre ćwiczenia, czy poradzą sobie z zadaniami. Sądzę, że dobrze odnajdą się w roli ekspertów w nowej nieznanej mi wcześniej metodzie. (uczestniczka, kwestionariusz)

Jednym z założeń projektu było wsparcie jego uczestników na etapie samodzielnej pracy nad scenariuszami lekcji z wykorzystaniem baśni. Praktyczne zastosowanie zdobytej wiedzy zostało wzmocnione przez **wsparcie tutorów**.

Przyjęta formuła pozwoliła na wzmocnienie realizacji założonych celów. Perspektywa tutorów wskazuje, że **nauczyciele nie tylko przyswoili wiedzę dotyczącą aktywnych metod pracy, potrafili także zastosować baśń jako narzędzie rozwiązywania realnych problemów**, z którymi mierzą się pracując z uczniami. Można zatem powiedzieć, że nie było to tylko zastosowanie metody baśni do pracy z uczniami, ale jej twórcze wykorzystanie jako narzędzia do przepracowania realnych wyzwań edukacyjno-wychowawczych, praktyczne zastosowanie zdobytej wiedzy.

100% pomysłów pochodzi od nauczycieli, w niektórych przypadkach prosili mnie już na etapie konsultacji baśni żebym coś zasugerowała, ale ostatecznie nikt z nich się nie zdecydował na tę baśń. Ostateczni i tak znaleźli swoją, bo uznali, że dla ich klasy jednak będzie lepsza inna. (tutorka, wywiad)

Starali się analizować czego ich klasie potrzeba, faktycznie szukali baśnie na rozwiązanie konkretnych problemów. (tutorka, wywiad)

Rola tutora dla osób, które ją realizowały stanowiła wyzwanie: jak nie być w roli eksperta, a dawać realne wsparcie?

Zaznaczałem, że nie jestem w roli eksperta, który ma coś narzucić. Jestem ich asystentem czy rodzajem lustra, towarzysza, który z innej perspektywy ma im coś podsunąć. (tutor, wywiad)

Jestem zadowolona z tego, że te scenariusze są różne, to są ich pomysły. Ja im nie dawałam żadnych gotowych rozwiązań na ćwiczenia, byłam nastawiona na to, że każdy to zrobi na swoją możliwość. (tutorka, wywiad)

Relacja uczestników projektu wskazuje, że **tutoring był dużym wsparciem na etapie praktycznego zastosowania zdobytej wiedzy**. Nauczyciele zdecydowanie nie postrzegali tutorów jako zewnętrznych ekspertów. Czuli się pewniej mając ze sobą wsparcie tutora, który zawsze coś zaproponował, nawet jeśli ostatecznie nauczyciel nie zdecydował się zastosować konkretnego narzędzia czy sposobu podejścia do danej kwestii. Dostrzegli wartość poświęconego czasu na prowadzenie dyskusji, wzajemne zrozumienie swoich perspektyw, inspirowanie. Współpraca z tutorami miała także dla wielu z nich nie tylko wymiar merytoryczny. Pomagała **zmierzyć się z trudnym wyzwaniem, ośwoić nowe podejście do pracy, dała poczucie realnego wsparcia realizacji zadania**.

Spotkania z Pawłem Pasztą były dla mnie niesamowicie odkrywcze i ożywcze. (uczestnik, wywiad)

Dla mnie najfajniejszym etapem było tworzenie scenariusza, który tworzyłam razem z Kasią. Miałyśmy okazję podyskutować, pościerać się, dograć różne rzeczy, bo każda z nas dostrzega co innego. (uczestniczka, wywiad)

Jeszcze nigdy nie byłem tak zaopiekowany. Samo przygotowanie do stworzenia materiałów, później sprawdzanie i podkreślanie, że to ma być pod moją klasę, to wszystko mi bardzo pomogło (...). To było takie na spokojnie, nauczyłem się trochę zwalniać, a nie przeladowywać swoje materiały. (uczestnik, wywiad)

Wskazówki udzielone mi przez reżysera pozwoliły mi naprawdę sprawnie napisać scenariusz. Chociaż bałam się, bo nie bardzo znałam tą metodę. Po pierwszej konsultacji wiedziałam, jak to zrobić. (uczestniczka, wywiad)

Miałam trudności, na które cele się zdecydować, ale Kasia zadając mi kilka właściwych pytań i ja odpowiadając sobie na te pytania, wiedziałam, na czym chcę się skupić. Do tego ona jest tak akceptująca, że bardzo dobrze i bez obaw się pracuje. (uczestniczka, wywiad)

Fot. Wojciech Szabelski

Warunki zewnętrzne realizacji projektu związane z pandemią stawiały nauczycieli w wielu trudnych i nieprzewidywanych sytuacjach. Tutorom bardzo zależało na stworzeniu sytuacji zrozumienia i empatii, co zostało zauważone i docenione przez uczestników projektu.

Budowanie więzi i bycie wspólnie w danej sytuacji. Poza tą pracą merytoryczną ważne było to jak ci nauczyciele się odnajdują w tej całej sytuacji. (tutorka, wywiad)

Tworzenie scenariusza z Kasią było ciekawym doświadczeniem, ona jest ogromnie wspierającą osobą. (uczestniczka, wywiad)

Tutorzy zwrócili jednak uwagę, że należałoby wzmocnić znaczenie tego etapu realizacji projektu poprzez **większe usystematyzowanie współpracy nauczycieli z tutorami**. Wprowadzenie pewnych założeń dotyczących liczby spotkań konsultacyjnych, nałożenie pewnej etapowości samodzielnej pracy nauczycieli (etap napisania scenariusza, a później dopiero realizacji) mogłoby ich zdaniem wzmocnić efekty. Większa intensywność współpracy z tutorami mogłaby pozwolić na pogłębienie relacji z uczestnikami projektu oraz zapobiec realizacji zadań na ostatnią chwilę, gdy nie było już czasu na dopracowanie scenariuszy zajęć. Trudności z bieżącym kontaktem z uczestnikami projektu powodowały, że czasami tutorzy wchodzili w rolę osób pilnujących i rozliczających z wykonanych zadań. Lepszy kontakt

nauczyciela z tutorem i być może również poznanie klasy pomogłoby także lepiej zrozumieć cele i motywacje nauczycieli, którzy często chcieli odpowiedzieć na konkretną sytuację czy problem, do której tutor nie miał dostępu.

Etapowość byłaby dobrym rozwiązaniem. U mnie we wrześniu odezwały się tylko dwie osoby, większość w październiku, a część po połowie października. Z tymi, którzy wcześniej się odezwali to był najbliższy proces. (tutor, wywiad)

Im większy miałam kontakt, tym lepiej wszystko działało. Im lepiej znałam nauczycieli, tym łatwiej mi się pracowało. (tutorka, wywiad)

Właśnie jeden z moich podopiecznych odezwał się do mnie już we wrześniu i mieliśmy czas na dwa spotkania. To dużo zmieniło w pracy, bo mieliśmy czas, żeby porozmawiać o celach, o tym co on by chciał, co jest dla niego ważne i moje podsuwanie rozwiązań. Ale z tymi, z którymi mogłem na przykład tylko telefonicznie rozmawiać to ta współpraca była zdecydowanie uboższa. (tutor, wywiad)

Z kolei po stronie uczestników projektu padła propozycja, aby **rozszerzyć zadania tutora o superwizję prowadzonych przez nauczycieli warsztatów w oparciu o przygotowane scenariusze zajęć**. Byłoby to dopełnienie ich samodzielnej pracy pozwalające na dyskusję i wymianę spostrzeżeń nad zastosowanymi narzędziami i sposobem prowadzenia lekcji przez nauczycieli. W rezultacie mogłoby wzmocnić efekt trwałości wykorzystania zdobytej wiedzy przez nauczycieli w prowadzeniu kolejnych lekcji już poza projektem.

PODEJŚCIE DO PRACY WEDŁUG ZAŁOŻEŃ BETTELHEIMA, A SCHEMATYCZNOŚCI PRACY DYDAKTYCZNEJ W SZKOLE

W projekcie nie wprowadzono nowej metody pracy z baśnią sensu stricto. Podejście Bettelheima dało jednak nauczycielom zupełnie inną perspektywę wykorzystania baśni jako narzędzia do pracy z uczniami. Znane nauczycielom podejście do analizy baśni pod kątem sekwencji zdarzeń, opisu bohaterów oraz poszukiwania interpretacji i morału zostało przewartościowane. Zwrócono natomiast uwagę na osobiste doświadczenie przeżywania baśni przez uczniów, ich interpretacje i odczuwanie. Pomimo tego, że wiele osób wskazało, że praca zgodnie z podejściem Bettelheima była dla nich trudna, jednocześnie uczestnicy dostrzegli dużą wartość pracy z wykorzystaniem tych założeń.

Na początku podchodziłam ostrożnie do tej metody, wydała mi się jakaś dziwna na początku trudna. (uczestniczka, wywiad)

Bardzo mi się podoba taka metoda, kiedy dzieci mogą coś przeżyć. Ta zabawa blisko teatru nie zamknęła tej perspektywy przeżywania, one nawet nie wiedziały, że przeżywają, a to się wszystko działo. (uczestniczka, wywiad)

Metoda jest bardzo ciekawa, bo praca wyobraźnią jest ogromnie wartościowa. (uczestnik, wywiad)

Motywacje, którymi kierowali się nauczyciele wybierając konkretną baśń do pracy z uczniami wskazują na **zrozumienie przez nich narzędzia baśni do pracy edukacyjno-wychowawczej**. Wielu z nich poszukując baśni, chciało poruszyć **ważne społecznie i aktualne problemy**: „Zależy mi na uruchomieniu postawy otwartości oraz tolerancji wobec inności oraz umiejętności postrzegania świata nie poprzez stereotypy i schematy. Wydaje mi się to szczególnie ważne w obecnej sytuacji społecznej, treściami homofonicznymi i antyhumanistycznymi obecnymi w mediach” (na podstawie baśni *Królewicz Śnieżek* oraz *Śnieżka*). Pojawiały się także motywacje związane z **kwestiami ważnymi dla rozwoju młodych: wiara i akceptacja siebie, budowanie relacji z innymi** (na podstawie baśni *Brzydkie Kaczętko, O czterech muzykantach z Bremy*), **umiejętność wyrażania własnego zdania i dbania o własne potrzeby** (na podstawie baśni *Nowe szaty cesarza*), **znaczenia emocji w relacjach ze sobą i z innymi** (na podstawie baśni *Królowa Śniegu, Dwa Wilki*). Wybór baśni często był też motywowany **konkretną sytuacją w klasie**, na przykład brakiem empatii czy stosowaniem agresji wśród uczniów (na podstawie baśni *Czerwony Kapturek*).

Praca z baśnią miała **wzmacniać poczucie wartości i wiary w siebie uczniów** (na podstawie baśni *O rybaku i jego żonie*), **brania odpowiedzialności za własne działania** (na podstawie baśni *Jaś i Małgosia*) czy **stwarzać przestrzeń do dyskusji o uniwersalnych wartościach** (na podstawie baśni *Piękna i Bestia, Trzy Małe Świnki, Kynps z czubkiem*).

Fot. Wojciech Szabelski

Różnice w postrzeganiu baśni przez nauczycieli jako narzędzia są możliwe do zaobserwowania na podstawie odpowiedzi w testach wypełnianych na początku i na zakończeniu projektu. Wśród odpowiedzi nauczycieli dotyczących baśni jako narzędzia edukacyjnego pojawiły się odwołania do założenia Bettelheima: **wskazania na przeżywanie, otwieranie wyobraźni, pełnienie funkcji terapeutycznych, uruchomienia emocji, osobistych doświadczeń i interpretacji**. Warto podkreślić jest, że nauczyciele częściej wskazywali te kwestie w kwestionariuszu wypełnianym po zakończeniu realizacji działań projektowych.

Uczniowie przeżywają osobiście daną baśń, uzewnętrzniają swoje przeżycia, przemyślenia, czują się pewniej i chętniej wypowiadają się. (uczestniczka, post-test)

Tutorzy zauważyli, że największym wyzwaniem na etapie samodzielnej pracy nauczycieli z wykorzystaniem założeń Bruno Bettelheima było zaproszenie ich do przełamania własnych schematów działania. Niektórzy nauczyciele nie do końca byli otwarci na zmianę sposobu myślenia o prowadzeniu własnych lekcji. Schematyczność własnych działań była dostrzegana także przez samych nauczycieli. Z jednej strony jest potrzebna pewnego schematu działań w codziennej pracy, z drugiej nauczyciele dostrzegli, że zmiany pomagają zwiększyć własną motywację do pracy.

Oni to czują te schematy, widzą to, chcą się rozwijać, szukać nowych narzędzi. Niektórzy mówili o takim wypaleniu, że brak im czegoś co ich samych odświeży. (tutor, wywiad)

Pozwoliło mi to odejść od mojego warsztatu typowo nauczycielskiego. My się skupiamy na takich wartościach polonistycznych, omawiając lektury czy baśnie. A tu mamy duże pole do popisu dla wyobraźni, kreatywności, dla odkrywania talentów i naszych i dzieciaków. (uczestniczka, wywiad)

Dostosowanie się do wizji projektodawców tego projektu, bo ja szukałam dookoła, a miałam się po prostu wstrześcić w dość prostą koncepcję. Nie mogłam się przełamać. Trudno mi było przełamać się do innej wizji, do tego, że ktoś coś inaczej odbiera. (uczestniczka, wywiad)

Wiedziałem, że poezję najpierw się odczuwa a później rozumie, a nie wiedziałem, że baśnie też trzeba najpierw przeżyć, poczuć, wyobrazić sobie (...), to rozumienie nie powinno być na samym początku. Widzę, że przesiąknęłam tym szkolnym podejściem (...). Dla mnie to otworzenie czegoś, co było wcześniej zamknięte. (uczestnik, wywiad)

Metody, narzędzia były mi znane, ale dobrze sobie je odświeżać, bo w tym pędzie często wpadam w jakiś mechanizm i zapominam, żeby te lekcje urozmaicić. Żeby przypomnieć sobie, że można inaczej poprowadzić te lekcje. (uczestniczka, wywiad)

Największą wartością pracy z podejściem Bettelheima było dla nauczycieli **poznanie swoich uczniów z innej perspektywy, oddanie im pola do własnych interpretacji, na co często nie ma zbyt wiele miejsca w kanonie dydaktyki szkolnej**. Odkryciem dla samych nauczycieli była **możliwość odejścia od interpretacji, przywiązania do jednego morału baśni, który z definicji jest związany z tym utworem literackim**. Sami uczestnicy projektu otworzyli się na inne obszary interpretacyjne opracowywanych utworów. Tutorzy zauważają, że wyzwaniem było wspólne odchodzenie od założenia: co powinno dziecko zrozumieć. Nie wszyscy nauczyciele z taką samą łatwością przyswoili sobie ideę analizy bez poczucia konieczności interpretacji.

Dla mnie było bardzo pouczające to jak zobaczyłam, że można pracować z dziećmi, nie wyciągając z wszystkiego wniosków i dając przestrzeń do tego, żeby każdy zabrał ze sobą to, co będzie chciał. To jest dla mnie fajne do pracy na przykład też z wierszami. (uczestniczka, wywiad)

Takie różne pomysły pozwoliły mi popatrzeć na te dzieci z innej perspektywy. My zawsze wchodzimy w te schematy nauczycielskie a tutaj weszliśmy w trochę inną rolę i to dało ciekawe efekty. (uczestniczka, wywiad)

Nowością, która mi się przydarzyła było to, że coraz głębiej wchodzimy dzięki innemu spojrzeniu na baśń. (uczestnik, wywiad)

WSPÓŁPRACA W ZESPOLE PROJEKTOWYM, RELACJE WSPÓŁPRACY W PROJEKCIE

Zarówno realizatorzy jak i uczestnicy projektu są przekonani o dobrej współpracy. Jednocześnie wyraźnie wybrzmiewa **niewystarczający zakres działań nastawionych na wymianę wiedzy i doświadczeń**. Realizatorzy projektu podkreślali wartość merytoryczną wspólnej pracy zespołowej, która stanowiła wzajemną inspirację, dawała poczucie siły zespołu oraz wsparcie. Większy zakres takich działań mógłby wzmocnić kolejne etapy realizacji projektu i być może uniknąć niektórych trudności (związanych z kontaktem z nauczycielami, pracą tutorów).

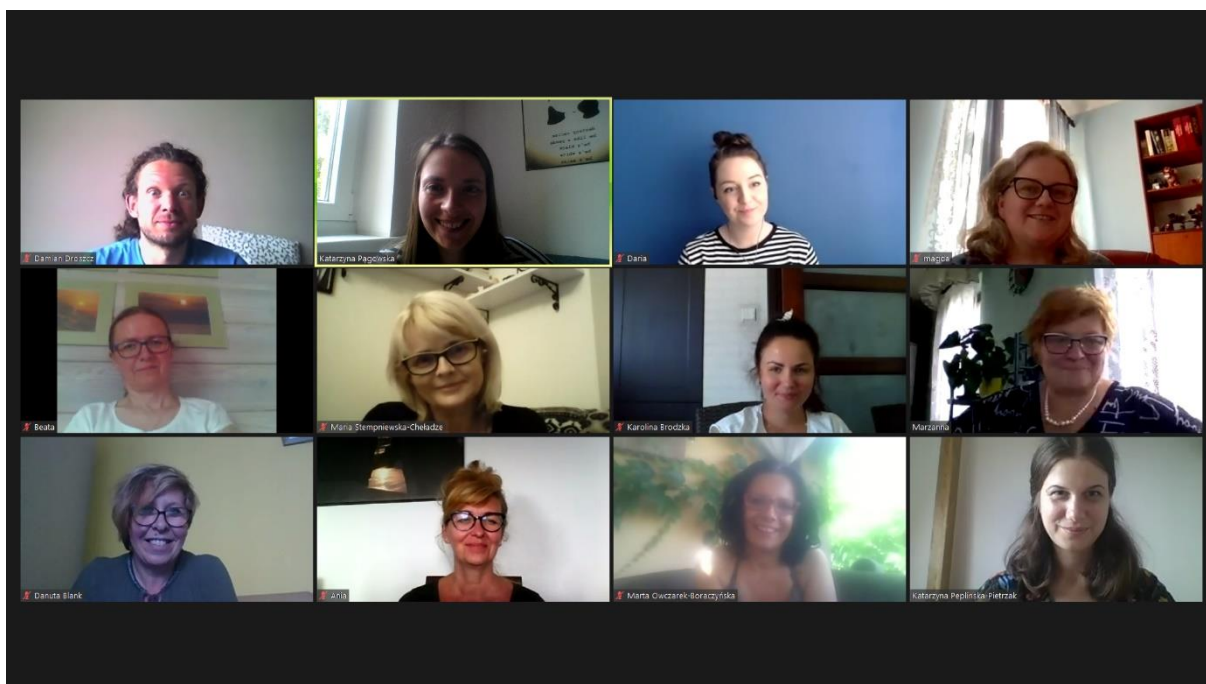
Żałuję, że nie zainicjowałam takiego spotkania dotyczącą tego, jak widzimy swoją pracę tutorską, jak widzimy system, zanim zaczęliśmy pracę z nauczycielami. Może byśmy wtedy inaczej byśmy coś wymyślili gdybyśmy spotkali się w trójkę. (tutorka, wywiad)

Może zabrakło nam jeszcze spotkania na etapie zaczynania pracy tutorskiej i w trakcie, żeby przegadać wspólny kierunek działania oraz trudności, które się pojawiały. (tutorka, wywiad)

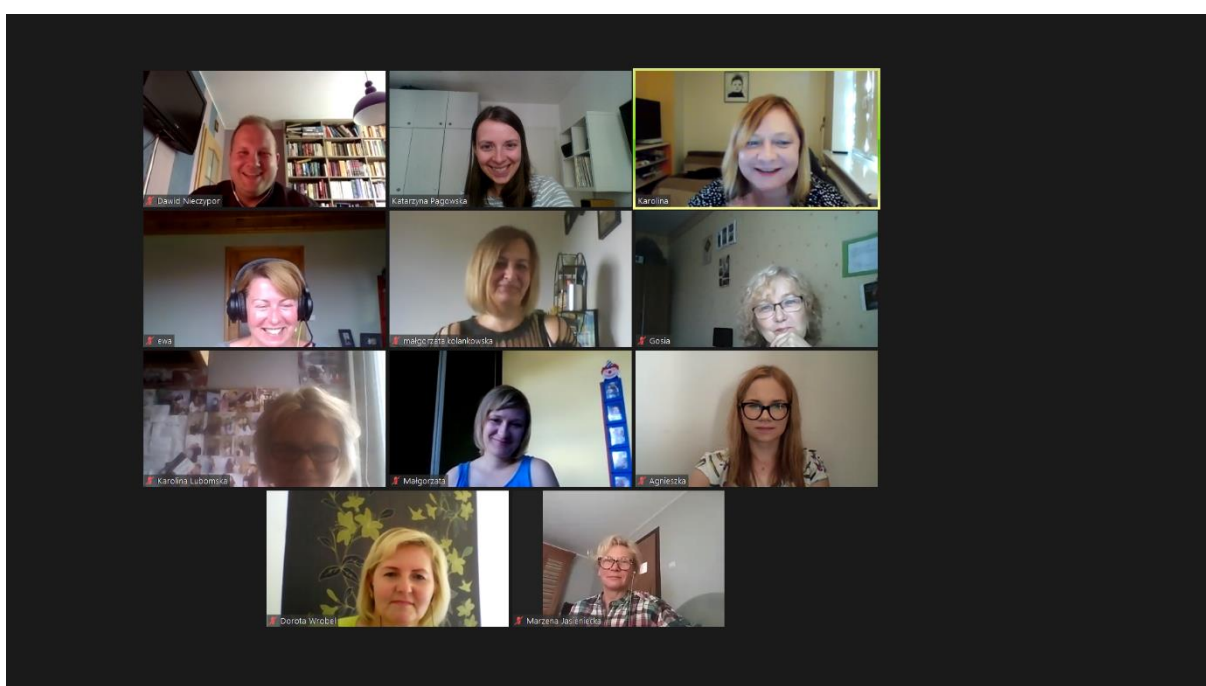
Również nauczycielom **wyraźnie zabrakło spotkania przed rozpoczęciem samodzielnej pracy nad scenariuszami zajęć**. Było im to bardzo potrzebne szczególnie po powrocie z wakacji, aby na nowo wdrożyć się w projekt, wzmocnić się energią grupy i zmotywować do pracy. Z rozmów wynika także duża potrzeba porozmawiania o zrealizowanych scenariuszach lekcji, wymiany doświadczeń i przeżyć z tym związanych.

Zabrakło nam po tych warsztatach wakacyjnych czegoś jeszcze, była za długa przerwa. Te warsztaty spowodowały, że wyszliśmy z głową pełną pomysłów, a to ta energia z nas zeszła. Powinno być jakieś jeszcze jedno spotkanie, jakaś jedna baśń. (uczestniczka, wywiad)

Generalnie realizatorzy projektu zauważają, że w projekcie udało się nawiązać relacje, nić porozumienia, otwartość na siebie nawzajem, które mogą być podstawą dalszej współpracy.

Warsztaty dla nauczycieli i nauczycielek na platformie Zoom

Warsztaty dla nauczycieli i nauczycielek na platformie Zoom

Osoby realizujące i uczestniczące w projekcie wyniosły z tego doświadczenia osobiste przemyślenia, wiedzę i odczucia.

Jedną ze wskazywanych wartości była **wartość poznawcza, nowa wiedza: dotycząca tego jak pracować z nauczycielami, jak pracować z dziećmi, poznanie dzieci z innej perspektywy, poznanie perspektywy pracy w szkole**. Do tej kategorii należy też zaliczyć **poznanie i zgłębienie założeń Bettelheima oraz potencjał rozwijania tych podstaw teoretycznych jako metody pracy**. Innym wątkiem było **poznanie perspektywy uczestnictwa dzieci i młodzieży w kulturze**, szczególnie unaocznienie sztuki teatru jako dobra trudno dostępnego (pod względem ekonomicznym, transportowym).

Inną wartością dostrzeganą zarówno przez nauczycieli jak i tutorów było **odkrycie na nowo potencjału baśni**. Baśń stała się narzędziem do dyskusji na temat emocji i odczuć, odkrywania potencjałów, kreatywnej i opartej na wyobraźni pracy.

Temat podjęcia baśni jest dla mnie zaproszeniem do dyskusji, do rozmowy, gdzie wszyscy jesteśmy na tym samym poziomie, bo nie wychodzimy od intelektu tylko z emocji, z wyobraźni, a tu nie ma lepszych i gorszych. (uczestnik, wywiad)

Odkrywanie baśni jako utworów wielowątkowych, gdzie każdy może z tego coś wynieść i doświadczyć. Odkrywanie siebie jako przewodnika grupy, odkrywanie potencjału moich uczniów. (uczestniczka, wywiad)

Znaczna część nauczycieli wyniosła też **przekonanie o wartości pracy warsztatowej, realizowaniu działań w inny sposób niż zwykle, głębokim analizowaniu poruszanych tematów**. Pojawiło się też kilka autorefleksji dotyczących **roli nauczyciela, którego zadaniem jest uczenie dzieci relacji międzyludzkich**. Podejście do pracy z baśnią według założeń Bettelheima stwarza ku temu przestrzeń, jednocześnie wzmacniając rolę uczniów w tym doświadczeniu. Nauczyciele mieli dużą świadomość roli nauczyciela jako przewodnika uczniów w świecie baśni. Jednak zapytani o swoją rolę w procesie pracy z dziećmi przy użyciu baśni w kwestionariuszu po zakończeniu działań projektowych jasno i zdecydowanie wskazywali na swoją rolę jako przewodników czy tutorów ze zdecydowanie aktywną rolą uczniów. Podkreślali także, że zadaniem nauczyciela powinno być wzmacnianie różnorodności interpretacyjnej, odmienności zdań i wielości perspektyw uczniów. Wcześniejsze wypowiedzi nauczycieli, przed doświadczeniem realizacji baśni według własnych scenariuszy również, podkreślały rolę nauczyciela jako przewodnika, jednak dotyczyła ona poszukiwania i interpretacji przesłania czy morału baśni, wskazywania odpowiednich wzorców moralnych i etycznych.

Jak poznajemy baśń w takim młodzieńczym wieku to jest taka powierzchowna warstwa, a później dopiero dochodzimy do tego sedna. Nie da się dojść do środka cebuli bez działania i praca warsztatowa to właśnie to działanie. (uczestniczka, wywiad)

Odważyć się, żeby robić z dziećmi rzeczy dziwne, niecodzienne. (uczestniczka, wywiad)

Za mało jest wyobraźni na zajęciach, a ona zrobiła cuda. (uczestniczka, wywiad)

Wejść w te baśnie głębiej, bo niosą niesamowite przekazy i mądrość. Ja jestem ciekawszy baśni, jestem otwarty na to. (uczestnik, wywiad)

W tej metodzie dla mnie bardzo znika postać nauczyciela i na pewno zostanie we mnie taka właśnie myśl. (uczestniczka, wywiad)

Wybrzmiewa także **duży potencjał współpracy teatru z nauczycielami** i środowiskiem szkoły jako pola do działania dla zmiany społecznej. O tym potencjale świadczy przede wszystkim zaangażowanie nauczycieli. Doświadczenie wspólnej realizacji projektu pokazało **możliwość zbliżenia się sztuki i edukacji** poprzez wzajemne poznanie się i wspólne działanie.

Duża nadzieja, że nauczyciele chcą innej szkoły i innej edukacji oraz ich ogromne zaangażowanie w ten zawód. (tutorka, wywiad)

Nauczyciele mieli piękne cele, chcieli budować przestrzeń dla odmienności, dla drugiego człowieka, na empatię. Oni widzą te podziały i chcą reagować, chcą działać, burzyć te podziały i pokazywać dzieciom, że inny to nie jest zły. To jest nasz potencjał, żeby ich w tym wspierać. (tutorka, wywiad)

Fot. Wojciech Szabelski

POTENCJAŁ TRWAŁOŚCI I ZMIANY

Ewaluacyjna analiza realizacji projektu pozwala na stwierdzenie o dużym potencjale dalszego stosowania baśni w pracy nauczycieli według założeń Bruno Bettelheima z wykorzystaniem poznanych w ramach projektu narzędzi. Wysoka efektywność i potencjał trwałości rezultatów projektu leżą w sposobie i wysokiej jakości jego realizacji.

Z pewnością sytuacja pandemii, która wymusiła przeniesienie większości działań w przestrzeń wirtualną działała na niekorzyść realizacji niektórych celów. Bezpośredni kontakt pozwoliłby na nawiązanie głębszych relacji i wejście bardziej szczegółowo w poruszane z nauczycielami tematy. Z drugiej strony sytuacja niejako wymusiła przetestowanie nowych narzędzi. Nie udało się też w pełni przekazać i wykorzystać potencjału pracy z teatrem, ponieważ uczestnictwo w spektaklu i oparciu kolejnych działań bezpośrednio na tym doświadczeniu nie było możliwe.

Jeśli są jakieś projekty związane z teatrem, to fajnie by było wybrać się na ten spektakl, to byłoby inspirujące. (uczestniczka, wywiad)

Kiedy myślimy o możliwości obserwacji realnej zmiany u uczestników projektów zazwyczaj te przedsięwzięcia dobiegają do końca harmonogramów realizacji. W ramach konkretnego projektu nie mamy możliwości sprawdzenia czy zaszła oczekiwana zmiana, bo ta zawsze jest odsunięta w czasie. Wskazania uczestników w tym przypadku pozwalają jednak przypuszczać, że znaczna część nauczycieli będzie czerpać ze zdobytych w trakcie projektu doświadczeń i wiedzy. Z pewnością poziom zadowolenia z przeprowadzonych przez nauczycieli zajęć może wpłynąć na wewnętrzną motywację uczestników projektu do ponowienia pracy z baśnią z wykorzystaniem nowych metod. Nauczyciele wskazali na duże zadowolenie z realizacji własnych lekcji. Najważniejsze było dla nich **zaangażowanie i otwartość uczniów, ich refleksyjne podejście do tematu, które udało się osiągnąć**. Zaskoczeniem była dla nauczycieli kreatywność dzieci, ich pomysłowość, poważne podejście do podjętego tematu i zadań. Nauczyciele są przekonani, że dzieci zrozumiały cel zajęć, który sobie założyli. Wskazują, że będą częściej korzystać z tej formy pracy przede wszystkim ze względu na to, że gdy dzieci dochodzą samodzielnie do pewnych wartości na podstawie własnych przemyśleń, jest to bardziej wartościowa i trwalsza nauka dla uczniów niż forma podająca.

Po zajęciach towarzyszy mi zadowolenie z osiągniętych efektów. Bardzo chętnie stosuję i będę stosować tę formę pracy, ponieważ pozwala na lepsze rozumienie poznawanych tekstów, skuteczniejszą współpracę w grupach, włączenie w aktywności większej liczby dzieci. (uczestniczka, kwestionariusz)

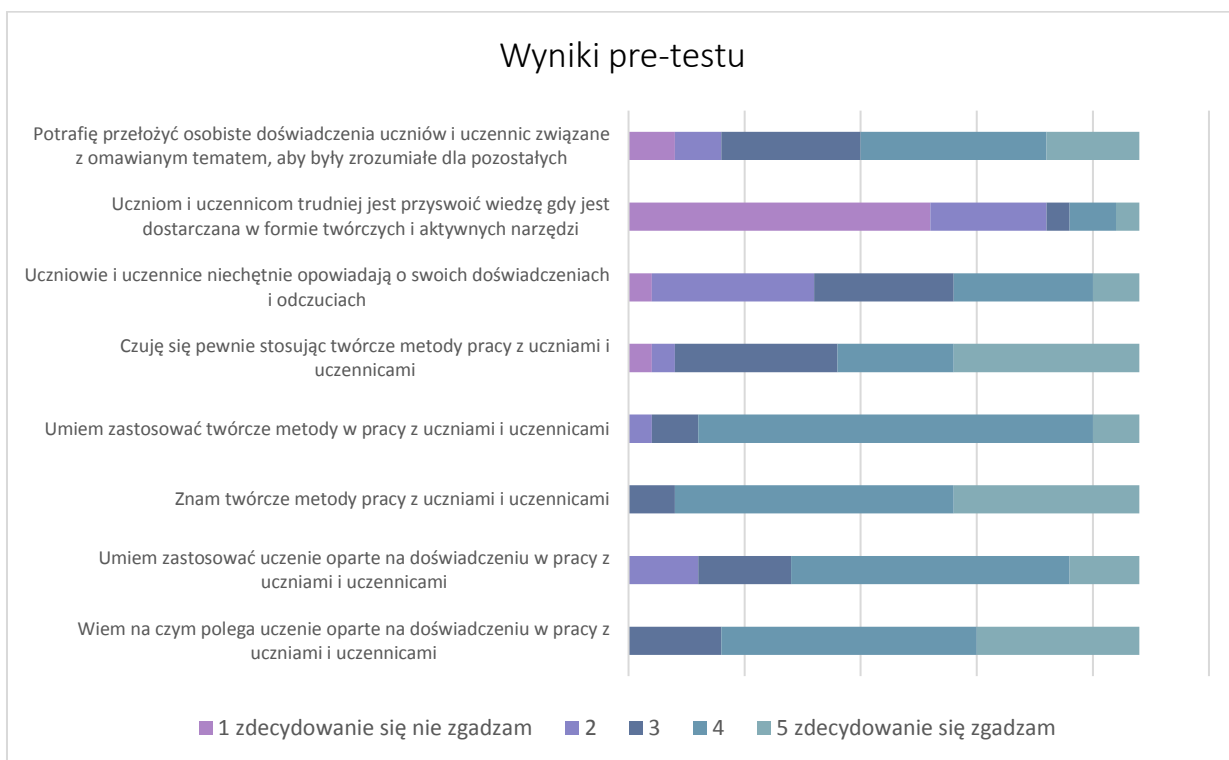
Cieszę się, że w taki głębszy sposób spotkałam się z moimi uczniami z baśnią. Na pewno będę do scenariusza wracać w innych klasach. Natomiast w tej klasie w podobny sposób wejdziemy też w inne baśnie. Spojrzałam na baśń innym okiem. Uczniowie też. (uczestniczka, kwestionariusz)

Po zastosowaniu baśni jestem przekonany, że będę stosował tego typu warsztaty częściej, a baśnie będą świetnym pretekstem do dyskusji na tematy światopoglądowe. (uczestnik, kwestionariusz)

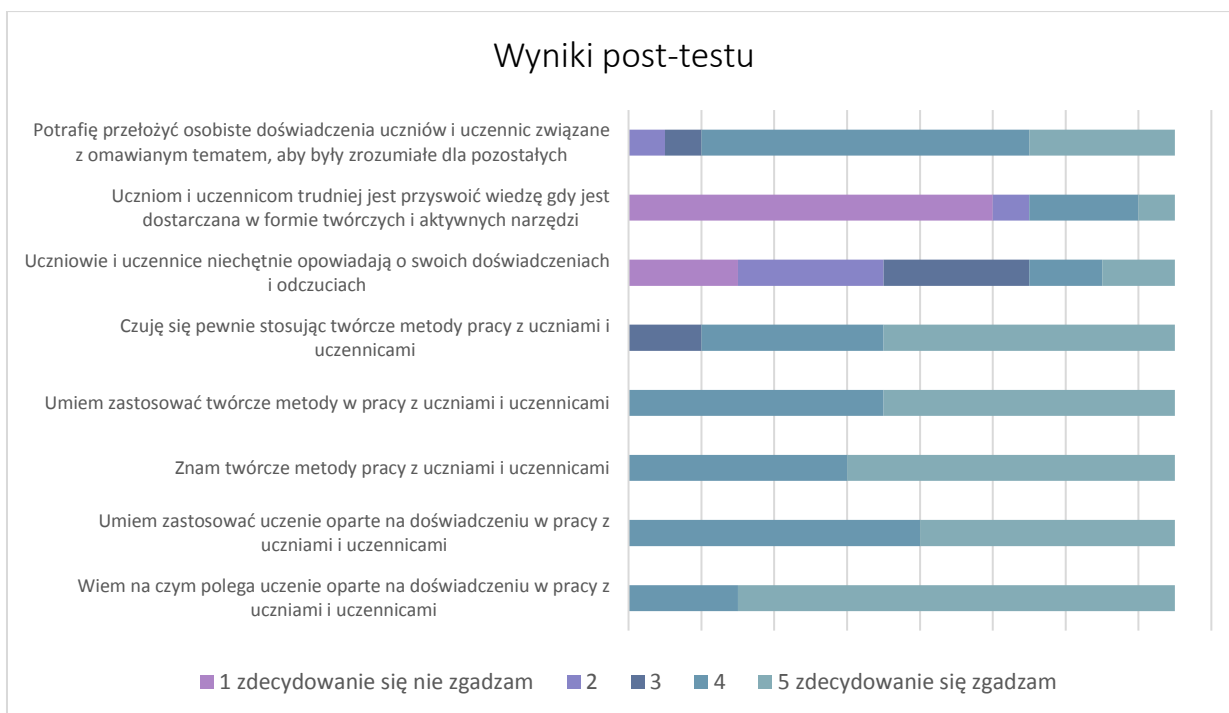
Nauczyciele wskazują na niezależne trudności, które mogą utrudnić im częste korzystanie z poznanych metod pracy: konieczność realizacji podstawy programowej, brak czasu, nacisk na inne wartości w nauczaniu jak wyniki i oceny.

Wyniki przeprowadzonego pre-testu i post-testu dotyczące przekonań nauczycieli w zakresie własnego warsztatu pracy wskazują na zdecydowane wzmocnienie kompetencji i poczucia skuteczności stosowanych metod pracy z uczniami. Chociaż należy zaznaczyć, że post-test wypełniło siedem osób mniej, to i tak widać wyraźną różnicę w odpowiedziach nauczycieli na początkowym i końcowym etapie realizacji projektu. Wzrosło przekonanie nauczycieli dotyczące skuteczności przekazywania nowych

treści poprzez aktywne i twórcze formy nauczania. Uczestnicy po doświadczeniu działań projektowych znają i czują się pewniej stosując twórcze metody pracy z uczniem, co z kolei przekłada się na zwiększenie umiejętności i chęci uczniów do rozmowy o własnych przeżyciach i emocjach. Wśród nauczycieli wzrosła także wiedza i umiejętność uczenia opartego na doświadczeniu w pracy z uczniami.

Liczba odpowiedzi = 22

Liczba odpowiedzi = 15

Zastosowana w projekcie metoda uczenia przez doświadczenie zakłada, że etap realizacji przyswojonych treści (wiedzy, umiejętności) wzmacnia proces nauczania, wpływa na lepsze rozumienie i wzmacnia proces stosowania przyswojonej wiedzy. W przypadku niektórych nauczycieli nie udało się zrealizować etapu wdrożenia, co zdecydowanie może wpłynąć na trwałość rezultatu zrealizowanych działań. Autorefleksja nauczycieli wskazuje, że dopiero etap własnej realizacji działania w oparciu o baśń pozwolił na zrozumienie całego procesu i przyswojonych treści.

Oto trochę chodziło, że mieli zweryfikować tą wiedzę poprzez swoją praktykę, a jak ktoś nie przeprowadził lekcji to teraz nie wiemy, czy wróci do tego i co z tego zostanie. Mam takie poczucie, że ktoś kto spróbował i mu się to sprawdziło będzie chętniej stosował niż ktoś, kto nie sprawdził jeszcze tego. (tutorka, wywiad)

Przeprowadziłam to najpierw z moją klasą drugą i okazało się, czego jest za dużo, jakich pytań nie powinno być i wtedy dopiero z klasą trzecią było tak, jak powinno być. (uczestniczka, wywiad)

Odejście od kanonu, od pierwowzoru. Dopiero jak wszystko skończyłam to zrozumiałam o co tu dokładnie chodziło. (uczestniczka, wywiad)

Działaniem wzmacniającym trwałość rezultatów projektu mogłoby być również dodatkowe działanie na zakończenie projektu poświęcone wyobrażeniu w jaki sposób zastosować zdobytą wiedzę, umiejętności i doświadczenie w codziennej pracy nauczycieli i nauczycielek. Mogłoby to wpłynąć także pozytywnie na motywację uczestników projektu do wprowadzania zmian. Kwestia wydaje się tym bardziej warta rozważenia, że uczestnicy sami wskazywali na potrzebę podzielenia się swoimi doświadczeniami z realizacji lekcji w oparciu o własne scenariusze działań oraz dowiedzenia się jak udało się je zrealizować pozostałym nauczycielom.

Konkludując ten podsumowujący raport ewaluacyjny rozdział należy pogratulować realizatorom, realizatorom, uczestniczkom i uczestnikom projektu dużego potencjału trwałości efektów i rezultatów projektu. Zastosowany model pracy edukacyjnej z dorosłymi i użyte narzędzia pozwoliły w skuteczny sposób osiągnąć zakładane cele jakościowe. Trudno wskazać elementy zbędne, każdy z etapów i narzędzi projektu był potrzebny, aby zrealizować zaplanowane działania i cele.

W zakresie metodyki pracy projektowej i merytoryki projektu należałoby wzmocnić etap analizy i refleksji zarówno wśród realizatorów jak i uczestników projektu poprzez dodatkowe działania nastawione na wymianę doświadczeń i wiedzy. Pozwoliłoby to na wzmocnienie relacji wśród uczestników oraz między uczestnikami i realizatorami projektu, co było szczególnie ważne w trudnej sytuacji pandemii.

Realizacja projektu dostarczyła nowej wiedzy dotyczącej środowiska pracy w szkole oraz potencjału i potrzeb nauczycieli oraz uczniów. Stanowi to duży potencjał do realizacji kolejnych wspólnych przedsięwzięć.

Fot. Wojciech Szabelski